

UN DISCURS IDEOLÒGIC DE SEMPRES, QUE TORNA A SER MODA

El neonacionalisme espanyol

El fenomen del neonacionalisme és una qüestió actual, per aquesta raó resulta interessant aplegar en aquesta qüestió l'opinió de cinc intel·lectuals que aporten nombrosos elements de reflexió; són: l'historiador Pep Solervicens, el sociòleg Salvador Cardús i els teoritzadors Josep Lluís Carod, Joan F. Mira i Antoni Estradé, dels quals reproduïm tres capítols de les ponències que respectivament van presentar en les passades Jornades de Girona. Tot el conjunt precedit per un antic paper de Joan Fuster. O no tan antic.

Josep Solervicens

Tant l'espanyolisme en la seva concepció essencialista d'unitat de destí com la seva contrapartida pluralista que parla de realitats diverses integrades en un projecte comú tenen unes arrels seculares que, per més que no arriben a mil·lenàries, sí que són força més antigues del que sovint s'intueix.

Espanya, Hispania, és de bon començament un concepte geogràfic que designa la Península Ibèrica, l'actual Portugal inclòs, però progressivament va adquirint connotacions polítiques i, encara que segueix designant tota aquesta unitat geogràfica, s'identifica de manera exclusivista amb una de les seves parts, Castella.

Al segle XII Alfons VII, en aconseguir reunir sota el seu poder Castella i els regnes Astur-Lleonesos, és coronat emperador d'Espanya i crea al seu voltant un cercle d'intel·lectuals encarregats de legitimar aquest nomenament bo i emparentant el monarca amb els visigots —segons la tradició els funda-

Els valencians, de vegades, han sabut defensar la seua identitat.

dors de la primera monarquia unitària i independent d'Espanya— i amb Pelayo, l'hereu dels gots ja que féu el simbòlic primer pas per restaurar aquest antic ordre de coses.

No obstant tant la denominació com el muntatge erudit s'han d'entendre en el seu context feudal, Castella desitjava un eixamplament del domini territorial i es creia amb prou forces per aconseguir-lo, però no sembla haver-hi aquí,

com volgué veure —potser tendenciosament— J. A. Maravall, un sentiment d'unitat de la pàtria comuna ni, per tant, l'inici de l'espanyolisme.

Molt més endavant, el 1469, en

Els Reis Catòlics, germen de la unitat hispànica.

La senyera, que «mostra lo valer del regne encara que no sia tan gran lo poder».

consumar-se l'enllaç de Ferran II d'Aragó i Isabel de Castella, es creava realment el primer germen de la unitat hispànica, però a l'hora d'organitzar-lo es van haver de plantejar dues possibilitats, el federalisme o l'annexionisme, d'acord amb els precedents de tots dos monarques.

Es podia seguir el model de l'imperi catalano-aragonès i, tot mantenint l'harmonia entre imperi i llibertat de què parla J. Vicens Vives, respectar la diversitat de lleis, costums, llengües i cultures de cada una de les corones, en aquest cas el fonament erudit es trobava fàcilment en la divisió romana d'Hispania en Citerior i Ulterior que tant havia d'encisar alguns humanistes, però es podia seguir també la tradició annexionista, assimilista, que Castella havia practicat fins aleshores de manera obstinada i absorbir així la Corona d'Aragó amb la finalitat de mantenir intacte el motlle unitari castellà i invocant en aquest cas, vingués o no a tomb, l'herència de la monarquia visigoda, el legitimisme asturià i l'imperialisme lleonès, absorbits, d'altra banda, en sentit figurat i real —respectivament— per la mateixa Castella.

Els dos consorts s'inclinaren per la primera opció i signaren una unió entre iguals en què es respectaven les lleis i les peculiaritats de tots dos reialmes,

ço és, «de dret» s'organitzà la monarquia hispànica seguint els motlles jurídics de la Corona d'Aragó, però en realitat s'unien dues corones amb dos ritmes vitals oposats —una Corona d'Aragó progressivament estàtica i en crisi i una Castella amb dinamisme creixent i demografia desbordant—, amb una ancestral tradició assimilista per part de Castella que difícilment pot esborrar un simple pacte i, cosa molt important, amb més poder econòmic i amb el pes polític d'una cort reial des de la qual no es difongué precisament aquesta concepció federalista d'Espanya que constava en el compromís inicial. I és que, tot i que de dret el mateix pes tenia una corona com l'altra, *tanto monta monta tanto, de fet*, i per més que D. Fernando era qui més muntava, l'una, Castella, acabarà muntant i assimilant l'altra en un procés que, si bé de dret, es consumà al segle XVIII amb el decret de Nova Planta, *de fet* s'inicià ja a l'albada de l'edat moderna, en el mateix moment de la unió de les dues corones, i es va anar consolidant amb l'al·luciniació col·lectiva que degueren produir les espectaculars gestes de Carles V.

En qualsevol cas, aquesta diferència entre allò que diuen els papers i la realitat concreta, entre el federalisme teòric i les seves aplicacions pràctiques,

entre el *de iure* i el *de facto* dels segles XVI al XVIII ofereix la base per a suggerents reflexions entorn de la realitat actual.

El fet és que, al segle XVI, de res no va valer que tots els papers proclamessin la igualtat legal de les dues corones i que ningú no prohibís la utilització normal del català. Des de la perifèria Pere Antoni Beuter era ben conscient del desequilibri existent quan el 1538 va escriure la seva *Història de València*, ja que, en fer, com era de rigor, l'elogi de la terra, introduïa una interessant distinció entre «lo valer» del País Valencià, la seva vàlua intrínseca, i «lo poder», el poder de decisió, les possibilitats de fer allò que desitjava, i és així com ens diu que la senyera —un símbol que és Beuter el primer a associar a les quatre barres de sang impreses per Guifré el Pilós— «mostra lo valer del regne encara que no sia tan gran lo poder»; uns anys més tard, el 1557, Cristòfor Despuig fa als seus *Col·loquis* una reflexió semblant entorn del Principat.

Els *Col·loquis* de Despuig, a més, reflecteixen amb encert la sensació de saber-se estranger dins d'aquesta Espanya que s'està bastint, el dol d'haver de constatar la progressiva castellanització del país i alhora la impotència.

A aquestes constatacions cal afegir la sequera de textos escrits en català a partir del segle XVI i les traduccions al castellà de la *Història* de Beuter — la segona part de la qual és redactada ja directament en castellà — i dels textos de Viciano i Ponç d'Icard. Sembla que si es volia publicar, ho havia de fer en aquesta llengua, perquè els pròlegs d'aquests traductors *malgré lui* reflecteixen la seva sensació de culpa per haver escrit en «llengua estrangera a la naturalesa pròpia», la importància de «lo poder» castellà i, és clar, el poder de convicció dels diners.

¿Què està passant? Escassegen els estudis entorn del tema, però un fet constatable és que, paral·lelament a aquesta realitat, la producció historiogràfica cincientista del centre peninsular identifica amb pocs escrúpols Espanya i Castella i, per tal d'avaluar-ho, torna a treure l'etern fòssil dels gots. D'aquí emergeix una concepció essencialista d'Espanya que l'acosta a aquelles realitats de base metafísica, la fragmentació de les quals, òbviament, és impossible.

En qualsevol cas allò que més interessa d'aquest naixent espanyolisme són les eines intel·lectuals que es produeixen des de la cort, perquè els cronistes reials no expressen les seves opinions particulars sinó les dels cercles d'opinió influents a la cort. És així com un sicilià fincat a la península, Luca Marineo, les opinions del qual són moltes vegades contradictòries i no s'entenen si no és tenint present qui pagava els seus escrits, publica el 1530 un *De rebus Hispaniae memorabilibus* patrocinat per l'emperador Carles V, on, entre d'altres perles, ven el monolingüisme hispànic, l'excel·lència de Castella i els castellans, la connexió dels Reis Catòlics amb la monarquia castellana i els gots, i el «maligne propòsit» dels catalans, acusats per l'afer que tingueren amb Joan II, el seu rei.

Aquesta concepció d'Espanya, escrita en llatí i amb la benedicció imperial, de manera que podia divulgar-se per tot Europa com a veritat oficial, contrasta enormement amb la de Despuig, escrita en català clarament a la defensiva i la defensa és sempre el testimoni d'un conflicte real, però mentre que la primera circulava lliurement per Europa els *Col·loquis* de Despuig no arribaren a publicar-se mai a l'època.

I és que el text de Despuig proclama una Espanya plural en la qual, però també amb la qual, els Països Catalans han de construir el seu projecte de futur i designa aquesta possessió conjunta amb l'expressió la «nostra Espa-

nya», una expressió que des del centre i des de la cort, tot identificant Espanya amb Castella, s'emprarà també sovint per més que aquesta «nuestra Espanya» té tot un altre sentit, car, certament, per als castellans Espanya cada vegada era més seva, però seva en exclusiva.

Despuig exhorta els seus lectors a conèixer la història de la seva pàtria ja que «no danya a res lo saber lo succés

de les coses pasades, ans aprofite molt bé y fa que los que no les ignoren són casi profetes de les per venir». Misteris de la ciclicitat històrica, el naixement de l'espanyolisme, la castellanització creixent dels Països Catalans i el fet que tot plegat s'iniciés sense que legalment res no ho afavorís, induïxen a reflexionar entorn de l'actual neoespanyolisme i de les seves possibles conseqüències. □

ENTREVISTA AMB SALVADOR CARDÚS

Al nacionalisme espanyol ja hi estem habituats

En aquesta entrevista, Salvador Cardús, desemmascara el relançament d'una mena de nacionalisme espanyol d'excepció, en alguns trets semblant al català.

J. M. Pasqual

— **P**er què avui es parla de neonacionalisme espanyol?

— Primer cal constatar que qualsevol projecte polític, tant si existeix ben consolidat en un moment donat com si es tracta d'un projecte de futur, sempre té un caràcter nacionalista o, si es vol, nacional, ja que necessita elaborar tota una ideologia que el legitimi i que es refereixi a un territori determinat. En aquest sentit, qualsevol política n'és, de nacionalista.

El fet que ara es pugui parlar de neonacionalisme espanyol és fruit de constatar que aquest nacionalisme espanyol habitual — que és donat per descomptat i que el trobem en la vida de cada dia — comença a tenir algunes manifestacions més agressives, més a la defensiva, més catastrofistes...

— ¿On té el punt de partida el nacionalisme espanyol habitual?

— Nacionalisme és una d'aquelles paraules que serveix per tot, un artefacte ideològic. I, sobretot, serveix per acusar-se — de nacionalistes — els uns als altres.

Evidentment, els ideòlegs que se senten còmodes en una situació de definició política establerta i estable no necessiten dir-se nacionalistes, perquè el nacionalisme es dona per descomptat, és implícit en qualsevol de les accions polítiques que es porten a terme. Només s'anomenen nacionalistes o se'ls acusa de ser-ne els que adopten actituds polítiques resistencials davant els projectes establerts.

Salvador Cardús.

Tal com jo el definiria, de nacionalisme, n'hi ha sempre que hi ha projecte polític, per tant, mentre hi ha hagut l'etiqueta de projecte polític espanyol, hi ha hagut nacionalisme espanyol.

Si no ens sobta més, és perquè al nacionalisme espanyol ja hi estem habituats. Per exemple, hi ha una cançó d'Isabel Pantoja, dedicada a la Virgen del Rocío, que és una cançó nacionalista espanyola. Però pot cantar-la i ningú no surt amb l'acusació: «¡això és una cançó política!, ¡quin nacionalisme tribal que fa!» Apareix amb to-